

رابطه بین مدیریت سود و مربوط بودن اطلاعات حسابداری

سیدحسین سجادی* حسن فرازمند** مهدی عربی***

تاریخ دریافت: 1391/01/18 تاریخ پذیرش: 1391/03/12

چکیده

هدف تحقیق، بررسی رابطه بین مدیریت سود و مربوط بودن سود هر سهم و ارزش دفتری آن در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است. مدیریت سود با استفاده از میانگین چهار روش مختلف محاسبه مدیریت سود، معرفی شده توسط لیوز (2001) و باتاچاریا (2001) سنجیده شده است. داده‌های تحقیق با استفاده از نمونه‌ای شامل 192 شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، در قالب 10 صنعت مختلف، برای دوره‌ی زمانی 1383-1388 به روش تلفیق کل داده‌ها و رگرسیون حداقل مربعات معمولی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. برای انتخاب مدل مناسب، از آزمون F مقید (چاو) استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان داد مدیریت سود در شرکت‌های مورد مطالعه وجود داشته و مربوط بودن سود هر سهم و ارزش دفتری آن را کاهش می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: مدیریت سود، مربوط بودن اطلاعات حسابداری، سود هوسهم، ارقام تعهدی، ارزش دفتری هر سهم.

1- مقدمه

استانداردهای پذیرفته شده حسابداری در کشورهای مختلف به مدیران اجازه می‌دهد که طیف وسیعی از اختیارات را در انتخاب روش‌های مختلف حسابداری، برای محاسبه سود، در اختیار داشته باشند. البته ممکن است مدیران از تمام این اختیارات برای تحقق اهداف شرکت استفاده نکنند. ارقام تعهدی نسبت به ارقام نقدی تشکیل دهنده سود، بیشتر در کنترل مدیریت هستند. در واقع، مدیریت بنگاه تجاری می‌تواند با استفاده از این روش‌های انعطاف پذیر مجاز، سود را برای اهداف خود مدیریت کند (سمائی و شریعت پناهی، 1383: 58). هدف مدیریت، نشان دادن شرکتی پویا و باثبات در نظر سرمایه‌گذاران و بازار سرمایه است. زیرا، اغلب سرمایه‌گذاران و مدیران اعتقاد دارند شرکت‌هایی که روند سودآوری مناسبی دارند و سود آن‌ها دچار تغییرات عمده نمی‌شود نسبت به شرکت‌های مشابه، ارزش بیشتر و قابلیت پیش‌بینی و مقایسه بیشتری دارند (نوروش، سپاسی و نیکبخت، 1384: 41).

*دانشیار دانشگاه شهید چمران اهواز، نویسنده اصلی و مسئول مکاتبات
sajadi@scu.ac.ir
**استادیار دانشگاه شهید چمران اهواز.
***کارشناس ارشد حسابداری و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ماهشهر.

برای اینکه اطلاعات مالی، از جمله جری‌آن‌های نقدی و سود، برای تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان مفید واقع شوند، بای د دارای یک سری ویژگی‌های کیفی مطابق با بیانیه ی مفهومی شماره 2 هیئت تدوین استانداردهای حسابداری مالی¹ باشند. یکی از این ویژگی‌های اساسی، مربوط بودن² اطلاعات حسابداری، از جمله سود هر سهم و ارزش دفتری آن است. سرمایه‌گذاران و دیگر کاربران زمانی می‌توانند از سودهای شرکت برای تصمیم‌های سرمایه‌گذاری و پیش‌بینی جری‌آن‌های نقدی و سودهای آینده به‌طور صحیح بهره بگیرند و انتظارات قبلی خود را تأیید یا رد کنند که سودهای شرکت بر مبنای عملکرد مالی واقعی شرکت و نه بر اساس اعمال نظر مدیریت در استفاده از روش‌های حسابداری، گزارش شده باشد. بنابراین، انگیزه قوی مدیران برای تحریف سود و نشان دادن تصویری مطلوب از شرکت ممکن است منجر به قیمت‌های غیرواقعی سهام، نامربوط بودن اطلاعات حسابداری و در نهایت تصمیم‌های اشتباه سرمایه‌گذاران شود (حبیب³، 2004: 6).

هدف این تحقیق بررسی تأثیر مدیریت سود بر مربوط بودن اطلاعات حسابداری، شامل سود هر سهم و ارزش دفتری آن است. زیرا این اقدام‌های آگاهانه مدیریت، تأثیر منفی بر مربوط بودن سود و ارزش دفتری هر سهم داشته و در نتیجه قابلیت پیش‌بینی اطلاعات حسابداری و سود، کاهش یافته و این موضوع منجر به تصمیم‌های غیرمنطقی سرمایه‌گذاران می‌شود.

2- پیشینه تحقیق

محققان در تحقیق‌های متعددی تأثیر مدیریت سود را بر جنبه‌های مختلف سود و اطلاعات حسابداری بررسی کرده اند. نتایج برخی از این تحقیق‌ها در ادامه بیان می‌شود.

گازر، فین و چارلز⁴ (2010: 39) به این نتیجه رسیدند که سود، ارزش دفتری و جری آن‌ها ی نقدی در بازارهای آزاد، نسبت به بازارهای دولتی دارای محتوای اطلاعاتی بیشتری هستند. همچنین ارتباط بین هموارسازی سود و محتوای اطلاعاتی سود قوی تر از ارتباط بین هموارسازی سود و محتوای اطلاعاتی ارزش دفتری و جریان نقدی هر سهم است.

گیرد، نیوسلا و ساتم⁵ (2009: 21) در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که مربوط بودن اطلاعات حسابداری طی دوره چهار ساله قبل از تدوین استانداردهای حسابداری بین‌المللی با افزایش زی‌آن‌ها و دارایی‌های نامشهود و تغییر در اندازه شرکت، تغییر کرده است. کاپکن و دیگران⁶ (2008: 9) همین ارتباط را در کشورهای مختلف اروپایی ملزم به تغییر مبنای گزارشگری از اصول کلی پذیرفته شده حسابداری به استانداردهای گزارشگری بین‌المللی، بررسی

1. SFAC No.2: Qualitative Characteristics of Accounting Information

2. Relevance

3. Habib

4. Gazzar, Finn and Charles

5. Gjerde, Knivsvla and Sattem

6. Capkun et al.

کردند و به این نتیجه رسیدند که بیشتر شرکت‌هایی که این تغییر مبنای گزارشگری را انجام داده اند، دست به مدیریت سود زده اند و این مدیریت سود تأثیر با اهمیتی بر مربوط بودن سود هر سهم داشته است.

آبینوتا و سودا⁷ (2005: 24) نیز در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند، شرکت‌هایی که دست به هموارسازی سود زدند، نسبت به شرکت‌های دیگر از مربوط بودن کمتر سود و ارزش دفتری و جریان نقدی هر سهم برخوردار بودند.

ویلن با ارزیابی تأثیر مدیریت سود بر مربوط بودن سود هر سهم و ارزش دفتری آن، به بررسی ارتباط بین مدیریت سود و ارزش گذاری شرکت پرداخت. ویلن معتقد است مدیریت سود از طریق اقلام تعهدی بلند مدت نسبت به اقلام تعهدی کوتاه مدت تأثیر بیشتری بر مربوط بودن سود و ارزش دفتری هر سهم دارد (ویلن⁸، 2004: 63).

نامرا و ویلن⁹ (2004: 2) نیز در تحقیق خود نشان دادند در شرکت‌های دارای مدیریت سود، نسبت به شرکت‌های فاقد آن، مربوط بودن سود کاهش یافته است. حبیب¹⁰ (2004: 14) در تحقیق خود در شرکت‌های ژاپنی، به این نتیجه رسید که اندازه مدیریت سود رابطه ای منفی با مربوط بودن اطلاعات حسابداری شامل سود هر سهم و ارزش دفتری آن داشته است.

لیو و زاروین معتقدند مدیریت سود با مربوط بودن ارزش دفتری هر سهم رابطه ای ندارد (لیو و زاروین¹¹، 1999: 354). مارکوارد و ویدمن¹² (1987: 488) در بررسی تأثیر مدیریت سود بر مربوط بودن سود هر سهم و ارزش دفتری آن در فرآیند تعیین قیمت سهام نتیجه گرفتند در شرکت‌هایی که سود مدیریت می‌شود، مربوط بودن، به‌ویژه در بخش اقلام تعهدی اختیاری سود، کاهش می‌یابد.

خدادادی، تاکر و زارع زاده (1389: 72) در تحقیق خود به بررسی تأثیر مدیریت سود بر مربوط بودن سود هر سهم و ارزش دفتری هر سهم با تفکیک اقلام تعهدی اختیاری کوتاه مدت، بلندمدت و کل اقلام تعهدی اختیاری پرداختند. نتایج تحقیق آنان نشان داد که سود و ارزش دفتری هر سهم با قیمت سهام دارای رابطه مثبت و معنی دار است. همچنین مدیریت سود از طریق اقلام تعهدی اختیاری بلندمدت و کوتاه مدت موجب کاهش مربوط بودن سود و ارزش دفتری هر سهم می‌شود.

صمدی (1387: 89) نیز در تحقیقی با موضوع تأثیر هموارسازی سود بر محتوای اطلاعاتی آن به این نتیجه رسیدند که هموارسازی سود، توانایی سودهای گذشته و جاری را در پیش‌بینی سود و جری آن‌ها ی نقدی عملیاتی آینده، افزایش می‌دهد در حالی که توانایی مزبور در پیش‌بینی اقلام تعهدی آینده از طریق هموارسازی سود افزایش نمی‌یابد.

حقیقت و رایگان (1387: 33) در تحقیقی به بررسی نقش هموارسازی

7. Obinata and Suda

8. Whelan

9. Namara and Whelan

10. Habib

11. Lev and Zarowin

12. Marquard and Wiedman

- سود بر مربوط بودن سود در خصوص پیش بینی سود آتی پرداختند . نتایج تحقیق آنان نشان داد که قیمت جاری سهام شرکت هایی که بیشتر اقدام به هموارسازی سود کرده اند، حاوی اطلاعات کمتری درباره ی سودها و جری آن های نقدی آتی بوده است.

3- مبانی نظری تحقیق

پس از وقوع انقلاب صنعتی و کاهش بهای تمام شده تولید کالاها و خدمات، سرمایه گذاران و مالکان، که جدای از مدیران بودند، برای ترغیب و ایجاد انگیزه در آنان، برای ارائه کار بهتر و مسئولانه، بخشی از حقوق آنان را به صورت پاداش (اغلب بر اساس درصدی از سود سهام) پرداخت می کردند. مدیران نیز در راستای کسب حداکثر سود برای شرکت و به تبع آن دریافت مزایای بالاتر، به طور بهینه به فعالیت می پرداختند. پس از سال ها فعالیت، مدیران دریافتند که می توانند با استفاده از نقاط ضعف اصول و روش های مختلف حسابداری، سود سال های مختلف را به گونه ای جابه جا و دستکاری کنند که سود دلخواه را برای گزارش در صورت های مالی بدست آورند، بدون اینکه سهامداران از کم و کیف آن اطلاع داشته باشند. این سرآغاز بحث مدیریت سود یا هموارسازی سود بود (کاشانی پور و یعقوبی، 1385، 87).

بسیاری از پژوهشگران صاحب نظر در زمینه مدیریت سود، هی پورث را نخستین کسی می دانند که بحث هموارسازی سود را معرفی کرده است (دیفاند و جیمبالو¹³، 2006: 155). به طور کلی، مدیریت سود، اثرگذاری روی سود شرکت است، به نحوی که منافع و خواسته های شرکت و مدیران آن را تأمین کند. شیپر مدیریت سود را دخالت عمدی در فرآیند گزارشگری مالی برون سازمانی با قصد به دست آوردن سود معرفی کرده است. هر چند که این تعریف ها در سطح وسیع مورد پذیرش است، اما کاربرد عملیاتی آن ها کمی دشوار است. زیرا مساله اصلی در تحریف های مالی و مدیریت سود، قصد و نیت مدیریت است که شواهد عینی در اختیار نمی گذارد (شیپر¹⁴، 1989: 97).

در ایران نیز تعریف روشنی از مدیریت سود از طرف مقام های قانونگذار و بورس اوراق بهادار تهران ارائه نشده است. عدم توجه نهادهای استاندردگذار و قانونگذار به موضوع مدیریت سود، می تواند بیانگر این باشد که این موضوع از دید آنان چندان جدی نیست و یا این که آنان معتقدند وجود روش های نظارتی برای پیشگیری از تخلفها در قالب مدیریت سود کافی به نظر می رسد (دستگیر و ناظمی، 1385: 16).

تحقیق هایی که در ارتباط با مربوط بودن اطلاعات حسابداری (سود هر سهم و ارزش دفتری آن) انجام شده است، همبستگی بین قیمت اوراق بهادار، به عنوان متغیر وابسته، و مجموعه ای از متغیرهای حسابداری را آزمون کرده اند. زیرا مهم ترین تأثیری که اطلاعات و متغیرهای حسابداری می توانند بر رفتار کاربران صورت های مالی بگذارند، تأثیر بر قیمت اوراق بهادار است. کاربران نیز همیشه به دنبال اطلاعات مرتبط با جری آن های نقدی آینده و قیمت سهام

13 Defond and Jiambalvo

14 Schipper

هستند (حبیب، 2002: 62). برای نمونه، می‌توان به تحقیق های بال و براون¹⁵ (1968)، اولین کسانی که آزمون مربوط بودن سود را انجام دادند، و کولینز، میدو و ویز¹⁶ (1997) اشاره کرد.

4- فرضیه‌های تحقیق

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، سود هر سهم و ارزش دفتری آن، زمانی مربوط هستند که تصمیم‌های سرمایه‌گذاران و دیگر کاربران را تأیید یا رد کنند. رفتار هدفمند مدیریت منجر به کاهش محتوای اطلاعاتی سود خالص می‌شود زیرا، زمانی که سود خالص و سود هر سهم در شرکت مدیریت یا دستکاری شود، نمی‌تواند با قیمت سهام شرکت ارتباط داشته باشد و بر تصمیم‌های کاربران م‌وثر باشد. بنابراین، به دلایل مزبور فرضیه‌های تحقیق به شرح زیر تدوین شدند:

فرضیه‌ی اول: مدیریت سود، مربوط بودن اندازه سود هر سهم را کاهش می‌دهد.

فرضیه‌ی دوم: مدیریت سود، مربوط بودن ارزش دفتری هر سهم را کاهش می‌دهد.

5- روش تحقیق و ابزار گردآوری اطلاعات

تحقیق حاضر بر اساس هدف، از نوع کاربردی و بر اساس ماهیت و روش، از نوع توصیفی است. این تحقیق بر اساس طرح تحقیق نیمه تجربی و با استفاده از رویکرد پس‌رویدادی (از طریق اطلاعات گذشته) انجام شده است.

برای تدوین مبانی نظری تحقیق حاضر از مطالعه کتابخانه‌های و سپس با استفاده از وب‌سایت بورس اوراق بهادار¹⁷ و همچنین نرم‌افزار تدبیر پرداز، داده‌های اولیه مربوط به شرکت‌ها به طور مستقیم از بورس اوراق بهادار تهران و صورت‌های مالی شرکت‌ها گردآوری شده و برای محاسبه متغیر مستقل و وابسته تحقیق استفاده شده است. بنابراین، روش گردآوری داده‌ها در تحقیق حاضر از نوع بررسی میدانی است. برای پردازش اطلاعات از نرم‌افزار Excel (ویرایش 2007) و Eviews (ویرایش 6) استفاده شده است.

6- فنون تجزیه و تحلیل اطلاعات و متغیرهای تحقیق

در این تحقیق، از دو متغیر وابسته برای اندازه‌گیری مربوط بودن اطلاعات حسابداری، شامل سود هر سهم و ارزش دفتری آن، استفاده شده است. متغیرهای وابسته، از طریق برآورد ارتباط سود یا ارزش دفتری با قیمت هر سهم بررسی شده‌اند. برای اندازه‌گیری مربوط بودن سود هر سهم و مربوط بودن ارزش دفتری هر سهم، روابط شماره 1 و 2 در سطح شرکت‌های متعلق به هر گروه صنعت تخمین زده شده‌اند. سپس، \bar{R}^2 های (ضرایب تعیین) تعدیل شده حاصل از تخمین

¹⁵. Ball and Brown

¹⁶. Collins, Maydew and Weiss

¹⁷. <http://www.rdis.ir>

مدل‌های مزبور برای صنایع 10 گانه رتبه‌بندی شده است. به دلیل اینکه ضریب تعیین معیاری برای توضیح قدرت تشریحی متغیر وابسته توسط متغیر یا متغیرهای مستقل است بنابراین، هر چه این ارتباط بیشتر باشد، ضریب تعیین بیشتر می‌شود. مقادیر بالاتر در این رتبه‌بندی، نشانگر مربوط بودن بیشتر سود هر سهم و ارزش دفتری هر سهم برای آن صنعت است.

$$P_{it} = a_0 + a_1 EARN_{it} + e_{it} \quad (1)$$

$$P_{it} = b_0 + b_1 BV_{it} + e_{it} \quad (2)$$

در روابط شماره 1 و 2:

P_{it} = قیمت سهام در پایان چهار ماهه اول (31 تیر ماه) پس از پایان سال مالی است؛

$EARN_{it}$ = سود هر سهم قبل از ارقام غیرمترقبه و

BV_{it} = ارزش دفتری هر سهم است (حبیب، 2004، 7).

متغیر مستقل تحقیق، مدیریت سود است. مدیریت سود در تحقیق‌هایی مانند دئفاند و جیمبالوو (2006)، لوبو و ژائو¹⁸ (2001) و دیچاوا، اسلون و اسوینی¹⁹ (1994) از طریق استفاده از بخش اختیاری ارقام²⁰ تعهدی اندازه‌گیری شد. اما، لیوز، ناندا و ویزوکی²¹ (2001)، باتاچاریا، داووک و ویکر²² (2001) و حبیب (2004) برای محاسبه میزان مدیریت سود از چهار اندازه مختلف مدیریت سود، بدون اتکا به برآورد ارقام اختیاری، استفاده کردند. زیرا عقیده داشتند که مدل‌های پیشین قادر به برآورد صحیح بخش اختیاری ارقام تعهدی نیستند. در تحقیق حاضر، مدیریت سود به روش اخیر و به کمک چهار شیوه مختلف، اندازه‌گیری شده است. سپس، میانگین رتبه اندازه‌های چهارگانه برای هر صنعت محاسبه شده است. این اندازه‌های چهارگانه مدیریت سود به کمک روابط 3، 4، 5 و 6 برای n شرکت متعلق به هر صنعت، به‌طور یکجا، محاسبه شده است؛ به طوری که نتیجه این محاسبات در هر صنعت، یک مقدار واحد برای آن صنعت خواهد بود. روش محاسبه این چهار اندازه متفاوت از مدیریت سود در ادامه تشریح شده است.

$$EM1 = \sigma \text{ Current Profit} / \sigma \text{ CFO} \quad (3)$$

در رابطه (3)، σ نشان دهنده انحراف معیار، Current Profit سود عملیاتی شرکت و CFO جریان نقدی حاصل از عملیات است. در این نوع مدیریت سود، میزان استفاده از ارقام تعهدی در سود عملیاتی دوره جاری برای کاهش نوسان آن را نشان می‌دهد. مقادیر کمتر حاصل از این رابطه، بیانگر مدیریت سود بیشتر است.

$$EM2 = \rho (\Delta TACCR, \Delta CFO) \quad (4)$$

در رابطه (4)، ρ همبستگی پیرسون، $\Delta TACCR$ تغییر در ارقام تعهدی کل و ΔCFO تغییر در گردش وجوه نقد عملیاتی²³ سال جاری نسبت به

¹⁸. Lobo and Zhou

¹⁹. Dechow, Sloan and Sweeny

²⁰. Discretionary Accruals

²¹. Leuz, Nanda and Wysocki

²². Bhattacharya, Daouk and Welker

²³. $\Delta CFO = CFO_t - CFO_{t-1}$

سال قبل است. استفاده زیاد از اقلام تعهدی اختیاری، همبستگی منفی اقلام تعهدی و جری آن‌های نقد عملیاتی را افزایش می‌دهد. هر چند این همبستگی منفی از نظر ساختاری، نتیجه طبیعی بکارگیری حسابداری تعهدی است، اما بالا بودن این همبستگی منفی با احتمال زیاد، نشان دهنده عملکرد اقتصادی شرکت نبوده بلکه، بیانگر مدیریت سود است.

$$EM3 = \text{median}\left(\frac{|TACCR|}{|CFO|}\right) \quad (5)$$

مدیریت ممکن است از اختیارهای مجاز خود در ارائه غیرواقعی عملکرد اقتصادی شرکت در قالب گزارش‌های مالی از طریق رابطه 5 استفاده کند. این اندازه از مدیریت سود، میانه نسبت‌های اقلام تعهدی به جری آن‌های نقدی عملیاتی تمام مشاهدات یک گروه صنعت است. هر چه این نسبت بالاتر باشد نشان دهنده مدیریت سود بیشتری است.

به رابطه 6 یک نسبت از شرکت‌هایی است که دارای سود عملیاتی مثبت و جریان نقدی عملیاتی منفی هستند. در این حالت، مدیریت با بکارگیری اقلام تعهدی سعی می‌کند سود را مثبت گزارش کند در حالی که شرکت دارای جری آن‌های نقدی منفی است. هر چه این نسبت بیشتر باشد، مدیریت سود بیشتر اتفاق افتاده است. پس از محاسبه اندازه‌های چهارگانه مدیریت سود توسط روابط 3 تا 6 برای صنایع مختلف مورد مطالعه، به روش داده‌های مقطعی برای هر سال از دوره 1383-1388 و رتبه‌بندی اندازه‌ها، میانگین رتبه‌های هر چهار مقدار به دست آمده به عنوان یک متغیر مستقل یکپارچه²⁴ از مدیریت سود برای هر صنعت در نظر گرفته شده است. در نهایت، برای آزمون فرضیه‌های تحقیق، از مدل‌های رگرسیون شماره 7 و 8 استفاده شده است:

$$EAR_R^2_{i=1..n} = a_0 + a_1 EM_AGGRE + e_{it} \quad (7)$$

$$BV_R^2_{i=1..n} = b_0 + b_1 EM_AGGRE + e_{it} \quad (8)$$

متغیرهای سمت چپ (EAR_R^2 و BV_R^2) در مدل‌های 7 و 8 به ترتیب نشان دهنده اندازه‌های رتبه‌بندی شده از مربوط بودن سود هر سهم و ارزش دفتری هر سهم برای صنایع مورد بررسی است. متغیرهای تحقیق و علامت اختصاری آن‌ها در جدول شماره 1 معرفی شده‌اند.

جدول 1- متغیرهای تحقیق و علائم اختصاری آن‌ها

ردیف	علامت	متغیر و نوع آن
1	EM_AGGRE	اندازه یکپارچه مدیریت سود مستقل
2	EAR_R^2	مربوط بودن سود هر سهم وابسته
3	BV_R^2	مربوط بودن ارزش دفتری هر سهم وابسته

*منبع: یافته‌های پژوهشگر

²⁴. Earnings Aggregate

7- جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری تحقیق، شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران از ابتدای سال 1383 تا پایان سال 1388، به مدت 6 سال، بوده است که در طی این دوره عضویت خود را در بورس اوراق بهادار حفظ کرده اند. برای دستیابی به نتایج قابل اتکا، شرکت هایی که پس از سال 1383 وارد بورس شده یا در طی دوره تحقیق از بورس خارج شده اند در جامعه آماری قرار نگرفتند. افزون بر این، جامعه آماری با استفاده از شرایط زیر تعدیل شده است:

- 1) نمونه شامل شرکتهای از نوع تأمین کننده مالی، سرمایه گذاری و بیمه ای نباشد.

- 2) شرکتهای نمونه دارای سال مالی منتهی به پایان سال تقویمی (29 اسفند) باشند.

- 3) داده های متغیرهای تحقیق برای شرکتهای مورد نظر قابل دسترس باشد.

با توجه به این محدودیتها، 192 شرکت شرایط حضور در جامعه آماری را داشته اند. همه شرکتهایی که شرایط مورد بررسی در جامعه آماری را داشته اند، در نظر گرفته شده و از نمونه گیری استفاده نشده است. بنابراین، در این تحقیق، همه 192 شرکت جامعه آماری مورد استفاده قرار گرفته و به 10 صنعت مختلف تقسیم شدند.

8- یافته های تحقیق

8-1- برآورد مدل ترکیبی مناسب

در این تحقیق، با توجه به نوع داده ها و روشهای تجزیه و تحلیل آماری موجود، از روش اقتصادسنجی داده های ترکیبی برای برآورد پارامترهای الگو و بررسی آزمون فرضیه ها استفاده شده است؛ زیرا ارزش کمی متغیرهای مستقل و وابسته از یک سو مربوط به صنایع مختلف بوده (N=10) و از سوی دیگر دوره زمانی 1383-1388 (T=6) را در بر می گیرد. در چنین حالتی، از روش داده های ترکیبی استفاده می شود و تعداد مشاهدات ترکیبی تحقیق نیز، 60 مشاهده بوده است. این روش که به روش داده های مقطعی- سری زمانی²⁵ نیز معروف است، به شکل های مختلف انجام شده و مدل های متنوعی دارد که با توجه به شرایط تحقیق یکی از آنها استفاده شده است.

روش های معمول در داده های ترکیبی مدل اثر ثابت²⁶، مدل اثر تصادفی²⁷، مدل رگرسیون به ظاهر نامرتب²⁸ و مدل داده های یکپارچه شده²⁹ هستند (زراءنژاد و انواری، 1384، 22). برای بررسی اینکه مدل مناسب با شرایط تحقیق باشد، از آزمون F مقید (چاو) استفاده شده است. آزمون چاو برای انتخاب مدل مناسب از بین مدل های اثر ثابت و داده های یکپارچه شده بکار می رود. فرضیه های این آزمون

²⁵. Time Series-Cross Section Data

²⁶. Fixed Effect Model

²⁷. Random Effect Model

²⁸. Seemingly Unrelated Regressions (SUR)

²⁹. Pooled Data

به صورت زیر است:

H_0 : عرض از مبدا مدل رگرسیون در تمام دوره ها برابر است.

H_1 : عرض از مبدا مدل رگرسیون در دوره های مختلف، متفاوت است. در حالت اول، یعنی برابری عرض از مبدا، از روش داده های تلفیقی یا یکپارچه و در حالت وجود عرض از مبدا، از روش های متفاوت، از مدل اثر ثابت، برای آزمون فرضیه ها استفاده شده است. نتایج آزمون چاو در جدول شماره 2 ارائه شده است. همان طور که در جدول شماره 2 مشاهده می شود، نتایج آزمون چاو، فرض صفر این آزمون مبنی بر مشابه بودن عرض از مبدا در تمام دوره ها را رد نکرده است. لذا روش تخمین داده های تلفیقی برای برآورد مدل های آزمون فرضیه ها، گزینه مناسبتری است. بر اساس این روش، تمامی داده ها با یکدیگر ترکیب شده و به وسیله رگرسیون حداقل مربعات معمولی³⁰ تخمین زده می شود.

جدول 2- نتایج آزمون چاو (F مقید)

P-value	کمیت بحرانی	آماره F	متغیر وابسته	
0/74	5/12	0/53	EAR_R ²	آزمون چاو برای بررسی مدل (7)
0/98	5/12	0/16	BV_R ²	آزمون چاو برای بررسی مدل (8)

*منبع: یافته های پژوهشگر

8-2- نتایج کمی برآورد متغیر وابسته

همان طور که پیشتر بیان شد، برای اندازه گیری مربوط بودن سود هر سهم و ارزش دفتری آن روابط شماره 1 و 2، به روش داده های مقطعی برای هر سال در سطح شرکت های متعلق به هر گروه صنعت تخمین زده و \bar{R}^2 های حاصل از تخمین مدل های مزبور برای صنایع 10 گانه رتبه بندی شده است.

نتایج کمی تخمین روابط مزبور در سال 1383 برای 10 صنعت مختلف مورد تحقیق، ضرایب تعیین، تعداد شرکت ها و رتبه های هر صنعت در جدول شماره 3 نشان داده شده است. به همین روش، روابط 1 و 2 برای تک تک سال های 1384 تا 1388 نیز برآورد شده است و ضرایب تعیین مربوط به هر سال رتبه بندی شده اند. هرچه مقدار R^2 در یک صنعت بیشتر باشد، رتبه آن صنعت بیشتر بوده و این به معنای مربوط بودن بیشتر سود یا ارزش دفتری هر سهم است.

جدول 3- نتایج تخمین روابط 1 و 2 با استفاده از روش داده های مقطعی برای سال 1383

ردیف	نام صنعت	تعداد شرکت ها	رتبه \bar{R}^2	تخمین رابطه (1) $P_{it} = a_0 + a_1 EAR_{it} + e_{it}$	رتبه \bar{R}^2	تخمین رابطه (2) $P_{it} = b_0 + b_1 BV_{it} + e_{it}$
1	خودرو	21	0/59	8	0/01	1
2	فلزات	21	0/87	9	0/03	3

³⁰. Ordinary Least Square Regressions (OLS)

4	0/04	1	0/02	17	اساسی سیمان	3
6	0/07	6	0/47	19	محصولات غذایی	4
8	0/13	2	0/18	20	ماشین آلات و تجهیزات	5
2	0/02	10	0/88	20	محصولات شیمیایی	6
9	0/34	3	0/19	17	محصولات دارویی	7
7	0/09	4	0/20	21	دستگاه های برقی	8
10	0/44	5	0/44	19	کاشی و سرامیک	9
5	0/06	7	0/53	17	منسوجات	10

*منبع: یافته های پژوهشگر

3-8- نتایج اندازه گیری مدیریت سود

همان طور که گفته شد، مدیریت سود به چهار شیوه مختلف و به کمک روابط 3، 4، 5 و 6 اندازه گیری شده است. جدول شماره 4 اندازه های مختلف مدیریت سود را برای سال 1383 نشان می دهد. رتبه های بالا، مدیریت سود بیشتر و رتبه های پایین، مدیریت سود کمتر را نشان می دهد. به همین روش، روابط 3 تا 6 برای تک تک سال های 1384 تا 1388 نیز محاسبه شده و اندازه های مختلف مدیریت سود مربوط به هر سال رتبه بندی شده اند. سپس میانگین رتبه اندازه های چهارگانه به عنوان مدیریت سود یکپارچه برای هر صنعت محاسبه شده و به عنوان متغیر مستقل تحقیق استفاده شده است.

جدول 4- اندازه های مدیریت سود بین صنایع با استفاده از روش داده های مقطعی برای سال 1383

رتبه	نام صنعت	EM1	رت به	EM2	رت به	EM3	رت به	EM4	رتبه	اندازه یکپارچه مدیریت سود
1	خودرو	2/68	1	0/998 -	10	0/60	6	30 0/	8/5	6/3
2	فلزات اساسی	1/40	4	0/694 -	8	0/21	1	0	2	3/7
3	سیمان	1/10	6	0/476 -	6	0/38	3	11 0/	4	4/7
4	محصولات غذایی	0/81	10	0/566 -	7	1/64	10	33 0/	10	9/2
5	ماشین آلات و تجهیزات	0/82	9	0/327 -	3	0/50	4/5	21 0/	5/5	5/5
6	محصولات شیمیایی	1/44	3	0/049 -	1	0/75	7	30 0/	8/5	4/8
7	محصولات	2/01	2	0/153	2	0/79	8	21	5/5	4/4

7/1	7	0/25 0/0	4/5	0/50	9	- 0/950 -	8	0/94	دارویی دستگاه های برقی	8
5/2	2	0	9	1/19	5	0/360 -	5	1/29	کاشی و سرامیک	9
3/7	2	0	2	0/23	4	0/352 -	7	1/01	منسوجات	10

*منبع: یافته های پژوهشگر

8-4- آزمون پایایی متغیرها

پس از انتخاب مدل مناسب تخمین، باید نسبت به پایا بودن متغیرها و غیرکاذب بودن رگرسیون اطمینان حاصل کرد. پایایی متغیرهای تحقیق، به این معنی است که میانگین و واریانس متغیرها در طول زمان و کوواریانس متغیرها بین سال های مختلف ثابت بوده است. در نتیجه استفاده از این متغیرها در مدل، باعث به وجود آمدن رگرسیون کاذب نمی شود (زرءنژاد و انواری، 1384: 38).

برای بررسی پایایی متغیرها طی دوره تحقیق از آزمون لوین و لین³¹ (2002) و ایم، پسران و شین³² (1997) استفاده شده است. در این آزمون ها، فرضیه صفر مبین وجود ریشه واحد یا عدم پایایی متغیرهاست. نتایج آزمون ریشه واحد داده های ترکیبی در جدول شماره 5 نشان داده شده است. بر اساس فرضیه صفر در هر دو آزمون LL و IPS، وجود ریشه واحد برای همه متغیرها رد می شود. زیرا مقدار آماره محاسبه شده بیشتر از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای 0.05 است. بنابراین، متغیرها در طی دوره تحقیق در سطح پایا بوده اند و پایایی از نوع I(0) است.

جدول 5- نتایج آزمون های پایایی متغیرهای تحقیق

EM-AGGRE	BV_R^2	EAR_R^2	نام متغیر	نام آزمون
-30/05 0/000	-6/45 0/000	-38/61 0/000	آماره P-value	آزمون لوین و لین (LL)
-1/68 0/045	-7/14 0/000	-17/51 0/000	آماره P-value	آزمون ایم، پسران و شین (IPS)

*منبع: یافته های پژوهشگر

8-5- برآورد مدل های رگرسیون آزمون فرضیه ها

پس از تعیین مدل مناسب برای آزمون فرضیه ها و بررسی پایایی متغیرهای تحقیق، ارتباط بین متغیرهای مستقل و وابسته از طریق مدل های شماره 7 و 8 به روش داده های تلفیقی بررسی شده است. نتایج برآورد مدل های 7 و 8 به وسیله مدل رگرسیون حداقل مربعات معمولی برای دوره زمانی 1383-1388 در جدول شماره 6

³¹. Levin and Lin

³². Im, Pesaran and Shin

ارائه شده است.

جدول 6- نتایج آزمون فرضیه‌ها با استفاده از روش داده‌های تلفیقی

نتیجه	ضریب	آماره t (Prob)	تعداد مشاهدات	\bar{R}^2	مدل
تأیید فرضیه اول	-0/89	10/24 (0/000)	60	0/49	$EAR_{i=1,n} - R^2 = a_0 + a_1 EM - AGGRE + e_i$ (7)
تأیید فرضیه دوم	-0/92	11/03 (0/000)	60	0/34	$BV_{i=1,n} - R^2 = a_0 + a_1 EM - AGGRE + e_i$ (8)

*منبع: یافته‌های پژوهشگر

نتایج آزمون فرضیه‌های تحقیق، بیانگر تأیید فرضیه‌ها در سطح خطای 0/01 است. با توجه به علامت ضریب رگرسیون، رابطه متغیر مستقل و وابسته در هر دو مدل معکوس بوده است.

9- بحث و نتیجه‌گیری

در این تحقیق رابطه بین مدیریت سود و مربوط بودن اطلاعات حسابداری سود هر سهم و ارزش دفتری آن بررسی شد. پس از بررسی شرایط تحقیق و انجام آزمون F مقید، روش تلفیق کل داده‌ها به‌عنوان گزینه مناسب تحقیق انتخاب شد. نتایج آزمون فرضیه‌ها به شرح زیر است:

با توجه به مبانی نظری تحقیق، انتظار می‌رفت که مدیریت سود با مربوط بودن سود هر سهم ارتباط معنی‌داری داشته باشد. یعنی در شرکت‌هایی که سود به طرق مختلف مدیریت می‌شود (هموار می‌شود) مربوط بودن سود هر سهم کاهش یابد. نتایج تحقیق در سطح خطای یک درصد بیانگر تأیید این فرضیه است. به بیان دیگر، مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بر سود هر سهم اثر منفی داشته و بر رفتار سهامداران در خرید و فروش سهام تأثیر می‌گذارد. نتایج یافته‌های مربوط به این فرضیه با نتایج تحقیق‌های ویلن (2004)، مارکوارد و ویدمن (1987)، نامرا و ویلن (2004) و حبیب (2004) همخوانی دارد.

نتایج حاصل از آزمون فرضیه دوم نیز در سطح خطای یک درصد بیانگر تأیید این فرضیه است. بر این اساس، مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران منجر به کاهش مربوط بودن ارزش دفتری هر سهم می‌شود. نتایج یافته‌های مربوط به آزمون این فرضیه با نتایج تحقیق‌های کاپکن و دیگران (2008)، مارکوارد و ویدمن (1987)، آبینوتا و سودا (2005) و حبیب (2004) همخوانی دارد. اما با نتیجه تحقیق لیو و زاروین (1999) هماهنگی ندارد.

محدودیت‌هایی نیز در مسیر تحقیق وجود داشته است. یکی از این محدودیت‌ها، عدم کنترل بعضی از عوامل مؤثر بر نتایج تحقیق از جمله تأثیر متغیرهایی مانند عوامل اقتصادی، شرایط سیاسی،

وضعیت اقتصاد جهانی، قوانین و مقررات و ... است که خارج از دسترس محقق بوده و ممکن است بر بررسی روابط اثرگذار باشد . محدودیت دیگر، عدم تعدیل اقلام صورت‌های مالی به واسطه وجود تورم است که می‌تواند بر نتایج تحقیق مؤثر باشد.

با توجه به مبانی نظری و نتایج تحقیق، پیشنهاد می‌شود سازمان بورس اوراق بهادار و سازمان حسابرسی، مقررات و استانداردهایی برای کنترل هر چه بهتر رفتار مدیریت شرکت‌ها در انتخاب روش‌های متعدد حسابداری و مقررات دولتی، که می‌تواند منجر به دستکاری و ارائه غیرواقعی سود شود، تدوین کنند . در فرآیند تدوین استانداردهای حسابداری در ایران توسط سازمان حسابرسی، ادبیات و تعریف شفاف‌تری از مدیریت سود ارائه نشده است.

با توجه به نتایج حاصل شده از تحقیق، انجام تحقیق‌هایی به شرح زیر در آینده پیشنهاد می‌شود:

الف) بررسی تأثیر مدیریت سود بر مربوط بودن سود و ارزش دفتری هر سهم و مقایسه رابطه مزبور در صنایع مختلف.

ب) بررسی تأثیر مدیریت سود بر مربوط بودن سایر اطلاعات حسابداری مانند جریان وجوه نقد برای هر سهم.

ج) بررسی تأثیر مدیریت سود بر سایر ویژگی‌های کیفی اطلاعات حسابداری مانند قابلیت اتکا و به موقع بودن.

د) بررسی تأثیر مدیریت سود بر مربوط بودن اطلاعات حسابداری به روش مدل جونز و روش‌های مطرح دیگر برای اندازه‌گیری مدیریت سود.

منابع

- دستگیر، محسن و امین ناظمی ، (1385) ، بررسی نظرات استادان دانشگاه ها، حسابداران حرفه ای و قانون گذاران در رابطه با مدیریت سود، دانش و پژوهش حسابداری، شماره 11 : 18-12 .
- حقیقت، احسان و حمید رایگان، (1387) ، نقش هموارسازی سود بر مربوط بودن سودها در خصوص پیش بینی سودهای آتی ، بررسی های حسابداری و حسابرسی، شماره 54 : 33-46 .
- خدادادی، ولی و رضا تاکر و محمدصادق زارع زاده ، (1389) ، بررسی تأثیر مدیریت سود بر مربوط بودن سود و ارزش دفتری : مقایسه اقلام تعهدی اختیاری کوتاه مدت و بلندمدت ، فصل نامه حسابداری مالی، شماره 5 : 57-75 .
- زرءانژاد، منصور و ابراهیم انواری، (1384) ، کا ربرد داده های ترکیبی در اقتصادسنجی، فصل نامه بررسی های اقتصادی، دوره 2 ، شماره 4 : 21-52 .
- سمائی، حسین و مجید شریعت پناهی ، (1383) ، هموارسازی سود و بازده تعدیل شده بر اساس ریسک، ماهنامه تدبیر ، شماره 146 : 63-56 .
- کاشانی پور، محمد و مهدی یعقوبی، (1385) ، مدیریت سود و امنیت شغلی، پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی، شماره 21 : 83-104 .
- نوروش، ایرج و سحر سپاسی و محمدرضا نیک بخت ، (1384) ، بررسی مدیریت سود در شرکت های پذیرفته شده در بورس تهران ، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، شماره 2 : 38-52 .
- صمدی، ولی اله ، (1387) ، تأثیر هموارسازی سود بر محتوای اطلاعاتی آن در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد؛ دانشگاه شیراز.
- Ball A and Brown R.(1968), "Differential Information and the Small Firm Effect". The Journal of Financial and Quantitative Analysis, No 20(Dec), PP. 407-422.
- Bhattacharya U and Daouk H and Welker M.(2001), "The World Price of Earnings Management".Working paper. Indiana University.
- Capkun V and Cazavan A and Jeanjeana T and Weiss L.(2008), "Earnings Management and Value Relevance During the Mandatory Transition from Local GAAPs to IFRS in Europe". Working Paper.
- Collins R and Maydew G and Weiss H.D.(1997), "Changes in the Value-Relevance of Earnings and Book Values over the Past Forty Year". Journal of Accounting and Economics, No. 24, PP. 39-67.
- Dechow V and Sloan J and Sweeny P.(1994), "Accounting Earnings and Cash Flows as Measures of Firm Performance: the Role of Accounting Accruals". Journal of Accounting and Economics, No. 18, PP. 3-42.
- Defond T and Jiambalvo S.(2006), "Debt Covenant Violation and Manipulation of Accruals". Journal of Accounting and Economics, No. 17, PP.145-176.
- Gazzar, R and Finn I and Charles, ZH.(2010), "The Relation Between Earning Informativeness, Earnings Management and Corporate Governance in the Pre- and Post-SOX periods", SSRN, Working Paper.
- Gjerde L and Knivsfla T and Sattem G.(2009), "The Relevance of the Value- Relevance Literature for Financial Accounting Standard Setting," Journal of Accounting and Economics; No. 61, PP. 8-75.
- Gordon B.(1964), "Postulates, Principles and Research in Accounting". Accounting Review, No. 26, PP. 251-263.
- Habib, A.(2002),"Changes in the Value-Relevance of Accounting Book Values and Earnings". Journal

of Commerce and Management. No. 37, PP. 55-82.

Habib, A.(2004), "Impact of Earnings Management on Value-Relevance of Accounting Information". Journal of Managerial Finance. No. 11, PP. 1-15.

Jones, S.(1991), "Earnings Management During Import Relief Investigations". Journal of Accounting Research, No. 29, PP. 193-228.

Leuz C and Nanda D and Wysocki P.D.(2001), "Investor Protection and Earnings Management: An International Comparison". Working paper. University of Pennsylvania.

Lev, B and Zarowin, P.(1999), "The boundaries of Financial Reporting and How to Extend Them". Journal of Accounting Research, No. 37, PP. 353-385.

Lobo, H and Zhou, Y.(2001), "Disclosure Quality and Earning Management". Journal of Accounting and Economics, No. 27, PP. 29-41.

Marquard C and Wiedman B.(1987), "A Simple Model of Capital Market Equilibrium With Incomplete Information". The Journal of Finance; No. 18, PP. 483-510.

Namara R and Whelan C.(2004), "The Impact of Earnings Management on the Value-Relevance of Financial Statement Information". Working paper.

Obinata, S and Suda, C.(2005), "Value Relevance of the Multi-step Income Statement in Japan". Available online at: www.ssrn.com.

Ohlson, R.(1995), "Earnings, Book Values and Dividends in Security Valuation". Contemporary Accounting Research, No. 11, PP. 661-688.

Schipper J.(1989), "Earning Management". Accounting Horizons, No. 21, PP.91- 102.

Whelan C.(2004), "The Impact of Earnings Management on the Value-Relevance of Earnings and Book Value: A Comparison of Short-term and Long-term Discretionary Accrual". Journal of Accounting and Economics, No. 26, PP. 63-82.